

Jürgen Habermas: *Nachmetaphysisches Denken II: Aufsätze und Repliken*

Berlin: Suhrkamp, 2012.
334 стр. ; 20 cm
ISBN: 978-3-518-58582-5

Јирген Хабермас: Постметафизичко мишљење II

Постметафизичко мишљење је историјски одговор на кризу метафизике након Хегелове смрти. За Јиргена Хабермаса, Нестора немачке философије и једног од најугледнијих мислилаца светског угледа, не постоји алтернатива постметафизичком мишљењу. Реч је о збирци чланака, предавања и полемичких списа, реплика, дискусија и интервјуа које Хабермас *in continuo* објављује још од давне 1988, када су биле објављене у књизи под насловом *Постметафизичко мишљење I*.

Ново издање овог *work in progress* захвата у арсенал који је за протекле две деценије одредио кључне позиције у философији о односу религије и државе, а чији је проминентни протагонист сам аутор, Јирген Хабермас. Две опречне тенденције карактеришу духовну ситуацију данашњице: експанзије натуралистичких представа о свету, са једне стране, и религиозних правоверности са друге. Два се напоредна феномена могу установити: на једној страни је очигледан нагли напредак природно-научних дисциплина (тера-

пеутска и еугеничка нада у биогенетику), што би се могло назвати сцијентистичким натурализмом, и са друге, недавно ревитализовање религиозних предања, као и политизовање религиозних заједница, којих је Европа поштеђена. Тај препород религиозних снага представља изазов философији да се ухвати у рефлексивни коштац са фундаменталистичком критиком постметафизичке саморазумљивости модерне.

Јирген Хабермас, рођен 1929, студирао је философију, психологију и немачку књижевност до 1954. Од 1959. био је асистент на Институту за друштвена истраживања Универзитета у Франкфурту на Мајни. Након професура у Хајделбергу и Франкфурту, преузео је до 1981. руковођење

Jürgen Habermas
Nachmetaphysisches
Denken
II
Aufsätze und Repliken
Suhrkamp

Института Макс Планк у Штарнбергу покрај Минхена. Потом је до 1989. био професор философије у Франкфурту. За своје филозофско дело примио је више међународних награда.

Био је ученик и пријатељ Теодора Адорна, наследник катедре Макса Хоркхајмера.

Хабермас и мимо своје рано формулисане критике *Технике и науке као идеологије*, не спада у мислиоце који су радикално скептични према модерни.

У збирци Хабермасових филозофских чланака, који су управо угледали светлост дана, хомогених по садржини, а хетерогених по месту и контексту објављивања, аутор настоји да покаже да је религија веома ефикасан коректив у друштвеном развоју. Хабермас држи да је теологија, у западној варијанти хришћанства, преузела улогу „реасетакера“ у херменеутичкој рефлексивности догмата у богословском предању. Хабермас апелује на грађане просветитељског секуларизма да религиозно предање и религиозне заједнице не схвате као „архаичне реликте“. То не би одговарало улози хришћанства у либералној правној држави. Хришћанство је за нормативну саморазумљивост модерне било и припремни ступањ и катализатор. Егалитарни универзализам, из кога је изникла идеја слободе и солидарне заједнице, аутономног живота и еманципације, морала и колективне

савести, људских права и демократије, зацело је живо предање јеврејске етике права и хришћанске етике љубави. У својој сржи и бити то предање је остало неизмењено, само је критички примано и вазда на нови начин тумачено.

Философија у односу на религију има статус „посматрача са стране“. Она ступа у игру тек са секуларном страном друштва. Јер и „нерелигиозни грађани“ могу очекивати солидарност од религиозних, ако притом заузму одређене „когнитивне позиције“. Хабермас пледира за процесу у којима религију ваља разумети као далекосежну критику модерне. Његова полазна теза је јасна: „Чист практични ум не може више бити сигуран да ће бити кадар да голим рукама делује против из зглоба ишчашене модернизације.“ Хабермас поставља фундаментално питање: како ваља прихватити садржину религиозног предања, а да се притом границе између религије и науке не пребришу? Хабермас притом нема искључиво у виду контроверзе између религијско-критичке философије и рационалне вере у Бога, које су у 19. веку ватрено вођене и чији се аргументативни арсенал може у потоњој, протестантској, „дијалектичкој теологији“ 20. века констатовати.

Хабермас истиче да данас више не може бити речи о ономе што се некада могло назвати „офанзивним самопотврђивањем

антропоцентричног насупрот теоцентричном саморазумевању и схватању света“. Оно што се у либералним друштвима – чији се чланови декларишу као „верујући, неверујући и другачије верујући“ – мора разјаснити, јесте питање како агностичка и религиозна уверења чланова друштва могу имати јавни карактер, а да притом не повреду основни морал политичког либерализма? Другим речима, у питању је рационално заснивање уверења свих страна, како би се спречила дезинтеграција друштва. Поента Хабермасове аргументације састоји се у томе да се религиозна уверења не подводе под категорију погрешно схваћене толеранције. Резултат би био нека врста социјалног *modus vivendi* у коме се, захваљујући узајамној равнодушности, потенцијални конфликти неутрализују. Равнодушност није, као што Хабермас уверљиво показује, нулти степен толерантног опхођења. Њој недостаје поштовање, без кога о правој толеранцији не може бити речи. Поштовање подразумева да грађани своје различитости јавно испољавају. Последица тога је позив на узајамне и међусобне „епистемичке обавезе“. Религиозни и секуларни грађани морају бити спремни да се у јавним расправама уверавају и једни од других уче, како би мирнодопски религиозни плурализам био на снази. Рационална комуникација је у опасности, чим се

у политичкој јавности и институционалним структурама секуларизованог демократског друштва појаве „апсолутне истине“ – било у форми религиозне догматике или у сакралним текстовима под ореолом откривења или пак у форми тријумфујућег секуларизма, који религију из начела сматра ирационалном.

Хабермас је на Хегеловој линији када заступа тезу по којој велике религије припадају „историји ума“. Постметафизичка мисао не може сама себе да разуме, уколико религиозно предање, напоре са метафизиком, не укључи у своју генеалогiju. Под том премисом би било неразумно религиозно предање, као „архаични остатак“, потискивати у страну и тиме пропустити могућност осветљења унутрашње спреге на којој модерне форме мишљења почињају. Религиозна предања артикулишу свест о томе шта недостаје. Зашто оне не би – пита се Хабермас – садржале шифриране семантичке потенцијале који и данас имају инспиративну моћ?

Напоредни живот различитих религиозних заједница у секуларној правној држави, тенденција је духа данашњег времена. У основи су то два правца који се међусобно искључују и међу којима зјапи дубока провалија. Хабермасова идеја о споразумности, изложена у филозофским чланцима, веома је значајан мостоградитељски пројект који би требало да „све људе добре во-

ље“ и све чланове правне демократске државе рефлексивно надахне и подстакне на толерантност, узајамно поштовање и дијалог. Смисао „постметафизичког мишљења“ би се састојала у „очувању спознаје о нужности без рекурсивног односа према Богу или апсолутном“ У *Послџметафизичком мишљењу* пре-

плиће Хабермас философију, теологију, антропологију, социологију, историју и политичку теорију у конструктиван интердисциплинарни дијалог. Овај *furor intellectuallis* Нестора савремене философије нема себи равнoг у актуелном философском дискурсу.

Прошођакон Зоран Андрић

Gert Melville: *Die Welt der mittelalterlichen Klöster: Geschichte und Lebensformen*

Beck, München 2012.
415 стр. ; илустр. ; 23 cm
ISBN: 978-3-406-63659-2

Манастири као антиципација модерне
– Монографија о средњовековним манастирима,
њиховој историји и видовима суживота –

Квинтесенца ове монографије, сабијене у орахову љуску, би могла гласити: средњовековни манастири су ефицијентни модели културе средњег века у којима је положен нуклеус модерне. Аутор вели *expressis verbis* да су манастири „лабораторије иновативности“. Књига Герта Мелвила, угледног немачког медијевисте са Техничког универзитета у Дрездену представља суму и синтезу дугогодишњег историографског капања над темама монашког универзума, коме је он готово сав свој истраживачки век завештао. Монографија *Свети средњовековних манастира. Историја и начини суживота*, објавио је у Минхену један од најугледнијих немач-

ких издавача, С. Н. Beck Verlag, који ове 2013. г. – нека нам овде буде допуштено да подсетимо – слави своју 250. годишњицу оснивања.

Мелвил отпочиње своју монографију поантираном тезом сходно којој аскете играју престижну улогу у позној антици. Чак и повлашћени сталеж је био презасићен свестрано слављеним раскаланим гозбама са еротским пировима. У току пери-

